

УДК 340.12:349.2

О. Я. Маланій

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК І НЕПОВНОЛІТНІХ
ЗАКОНОДАВСТВОМ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ 1918–1939 РР.**

У міжвоєнний період територія Східної Галичини входила до складу Другої Речі Посполитої (1918–1939). Відповідно, на українських землях (Львівське, Станіславське, Тернопільське воєводства) діяло польське законодавство. По-воєнні соціально-економічні труднощі та економічні кризи негативно позначились на промисловому розвитку Східної Галичини та сприяли зростанню безробіття, яке супроводжувалось численними порушеннями трудового законодавства і прав працівників, зокрема неповнолітніх та жінок.

Вважаємо, що законодавство міжвоєнної Польщі, що регулювало працю жінок і неповнолітніх, потребує дослідження в плані порівняння з сучасним українським законодавством, зокрема й з метою поглиблення знань з історії держави і права України.

Зазначимо, що питанням правового регулювання праці жінок і молоді займалися сучасники досліджуваного періоду Ядвіга Завадзька (Y. Zawadzka) та Міхал Бяловас (M. Białomas). Зокрема, Я. Завадзька, досліджуючи проблеми працюючих матерів, позитивно оцінювала положення польського законодавства про утворення ясел для немовлят на промислових підприємствах [1, 7]. М. Бяловас аналізував положення законодавства щодо обмеження нічної праці та надурочних робіт для молоді та жінок [2, 47].

Радянські дослідники трудових відносин на території Західної України у міжвоєнний період вважали, що трудові права молоді і жінок постійно порушувались шляхом недотримання тривалості робочого часу та низькою заробітною платою [3, 47].

Сучасний український науковець Р. Берест, займаючись вивченням розвитку профспілкового руху в Західній Україні, зазначав, що заборона зайнятості жінок і молоді на важких фізичних роботах та у нічний час була суто формальною [4, 25].

Щодо правового регулювання праці жінок і неповнолітніх у Другій Речі Посполитій, то комплексного дослідження в українській правовій науці на даний час немає.

Метою статті є аналіз польського законодавства, що регулювало працю жінок і молоді у міжвоєнний період.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- вивчити нормативно-правові акти, що регулювали зайнятість жінок і молоді в Другій Речі Посполитій;
- охарактеризувати умови праці жінок і неповнолітніх;
- порівняти законодавство, що регулювало працю жінок і неповнолітніх Другої Речі Посполитої із сучасним законодавством України.

Як засновниця і учасниця Міжнародної організації праці, Польща ратифі-

кувала ряд міжнародних конвенцій, що захищали права працюючої молоді та жінок: «Про заборону нічної праці жінок у промисловості» (1922 р.) [5], «Про мінімальний вік приймання дітей на роботу в промисловості» (1924р.) [6], «Про нічну працю підлітків у промисловості» (1924 р.) [7].

Відповідно до положень ратифікованих конвенцій, Польща розробляла і впроваджувала власне трудове законодавство щодо зайнятості жінок і молоді.

Регулювання умов праці молоді та жінок здійснювалося на основі Закону «Про працю неповнолітніх і жінок» від 2 липня 1924 р., дія якого поширювалась на промислові, гірничодобувні підприємства, заклади торгівлі, зв'язку, транспорту та інші сфери господарської діяльності, незалежно від форм власності. Польське законодавство чітко розрізняло поняття дітей і неповнолітніх. П'ятий артикул Закону забороняв працевлаштовувати дітей, яким не виповнилось 15 років. Неповнолітніми вважалися особи у віці від 15 до 18 років, які могли працювати тільки з дозволу батьків чи опікунів. Неповнолітніх оформляли на роботу при наявності свідоцтва про виповнення 15 років, довідки про навчання в школі і довідки лікаря про стан здоров'я та здатність до виконання певних видів робіт [8].

Підтвердження даного положення знаходимо в справі про неповнолітніх робітників, які стояли на обліку в коломийській касі соціального страхування. Дозвіл лікаря щодо здатності до певної роботи отримали не всі зареєстровані неповнолітні [9].

Законодавство забороняло залучати неповнолітніх до нічних робіт і встановлювало безперервну 11-годинну тривалість нічного відпочинку. Заборона нічної праці не стосувалася неповнолітніх чоловічої статі, які досягли 16-річного віку, зайнятих на роботах, що через властивості виробничого процесу мали виконуватись безперервно вдень та вночі на підприємствах з виробництва заліза, сталі, скла, паперу та цукру-сирцю. Крім того, підлітків з 16 років можна було залучати до роботи в нічний час у разі виникнення надзвичайних обставин, яких не можна було передбачити чи відвернути, за умови, що ці обставини порушують нормальний хід роботи промислового підприємства і не мають періодичного характеру. Також у шахтах, де добували вугілля, могла проводитись робота в період між 10 годиною вечора і 5 ранку за наявності перерви тривалістю 15 годин і в жодному разі не менше ніж 13 годин, між часом закінчення роботи і часом нового заступання на роботу.

Зайнятість неповнолітніх на надурочних роботах обмежувалася законодавством і допускалася лише в таких винятках:

- при проведенні робіт, необхідних для відвернення стихійного лиха чи нещасних випадків та усунення їхніх наслідків;
- для виконання робіт, припинення яких могло призвести до псування майна, продукції, обладнання, при умові надання дозволу інспектора праці;
- у випадках, викликаних потребами суб'єктів господарювання, за умови надання дозволу міністерства праці та соціальної опіки;
- на підприємствах з безперервним режимом роботи [10].

На відміну від польського міжвоєнного законодавства норми чинного тру-

дового законодавства України забороняють залучати неповнолітніх працівників до нічних та надурочних робіт.

Важливою нормою законодавства Другої Речі Посполитої стало спонукання неповнолітніх до професійного навчання, яке засвідчувалось навчальним закладом. Праця учнів мала тривати не більше як 6 годин на тиждень. Оскільки законодавець чітко не визначив розмір оплати за таку працю, то це часто призводило до порушення трудових прав учнів-практикантів, які працювали за мізерну платню.

З метою полегшення контролю закон зобов'язував роботодавців вести спеціальний облік робітників, які не досягли 18 років, із зазначенням дати їхнього народження, часу початку і кінця робочої зміни, часу відпочинку та виду робіт. Зазначимо, що дана норма практично збігається з нормою чинного трудового законодавства України.

Третій розділ Закону регулював умови праці жінок. Заборонялася зайнятість жінок у шахтах під землею. Нічний відпочинок жінок, як і неповнолітніх, мав тривати не менше 11 годин. Але це положення не стосувалося повнолітніх жінок, яким законодавство дозволяло працювати в нічний час у таких же винятках, що й неповнолітнім юнакам на надурочних роботах.

При зайнятості жінок на сезонних роботах тривалість нічного відпочинку можна було скоротити до 10 годин на добу, але загалом не більше як на 60 годин протягом року.

На підприємствах, де було зайнято понад 5 жінок, утворювали окремі кімнати відпочинку та вбиральні. У разі зайнятості понад 100 жінок керівництво зобов'язувалося облаштувати ясла для немовлят. Зауважимо, що дане положення почало діяти тільки з 1928 р. В українських воєводствах ясел для немовлят було дуже мало. Згідно з дослідженнями історика Р. Береста на фабриках Львова у 1933 р. працювало 3089 жінок, а ясла були лише при горілчаному заводі і тютюновій фабриці у Винниках та цукровій фабриці у Ходорові [4, 25].

Жінкам надавалось право протягом робочої зміни зробити дві півгодинні перерви для годування дитини. Перерви для годування дитини включалися в робочий час та оплачувалися.

На підставі медичного висновку вагітні жінки мали право на відпустку, але не більше як 6 днів протягом одного місяця. Також жінкам надавалась відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю 6 тижнів до пологів і стільки ж після пологів. Протягом відпусток у зв'язку з вагітністю та пологами працедавець не мав права розірвати трудовий договір.

Упущенням вважаємо відсутність у польському законодавстві відпусток для догляду за дитиною.

До порушників законодавства про працю неповнолітніх і жінок застосовувалось покарання у вигляді штрафу від 50 до 250 злотих або арешту до 6 тижнів, а з 1931 р. сума штрафу збільшувалася від 200 до 1000 злотих, а тривалість арешту — до 3 місяців [11].

Зауважимо, що арешт застосовувався в разі систематичного порушення законодавства, а грошовий штраф був незначний для власників підприємств. Це

і зумовлювало порушення прав дітей, працюючої молоді та жінок, про що, для прикладу, свідчить переписка Станіславського інспекторату праці з повітовим судом. Так, при перевірці у 1927 р. інспектором праці Титакевичем пекарні Вурцеля у Станіславі було виявлено, що власником застосовується праця осіб, яким не виповнилось 15 років [12].

Законодавство Другої Речі Посполитої забороняло застосовувати працю неповнолітніх і жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими та небезпечними умовами праці. А також залучати їх до підймання і переміщення речей, маса яких перевищувала встановлені для них граничні норми. Перелік важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, а також граничні норми підймання і переміщення важких речей неповнолітніми та жінками з 1925 р. затверджувалися міністерством праці та соціальної опіки, а з 1935 р. — міністерством соціальної опіки за погодженням із міністерствами промисловості та торгівлі, внутрішніх справ, військових справ, фінансів, сільського господарства та інших.

За Переліком 1935 р. неповнолітнім заборонялося працювати на роботах в закритих приміщеннях з підвищеним рівнем вологості, у медичних закладах, на тютюнових фабриках, сміттєспалювальних заводах, млинах, підземних та підводних роботах і таких, що пов'язані з вибухонебезпечними та дезінфікуючими речовинами.

Праця молоді заборонялася також у гірничодобувній промисловості, виробництві боеприпасів, будівництві, транспорті і зв'язку, на металургійних роботах, зокрема при термічній обробці металів, металопокритті та фарбуванні, обслуговуванні парових котлів, двигунів, газових генераторів, добуванні і переробці торфу, нафти і газу та їх транспортуванні і зберіганні, бурінні свердловин, обробці каменю.

Шкідливою для здоров'я неповнолітніх вважалася праця у хімічній, текстильній та харчовій промисловості. Зокрема, при виробництві хімічних, синтетичних нафтопродуктів, токсичних речовин, кислот, солей, шкідливих ефірів, сплавів металів, електроенергії і теплоенергії, будівельних матеріалів, керамічних, порцелянових і фаянсових виробів, целюлози, вати, алкогольних напоїв, електротехнічному та електровугільному виробництві.

Законодавство обмежувало працю осіб, яким не виповнилось 16 років, на лісопильних підприємствах, вантажних роботах та роботах, що проводились на висоті понад 3 метри.

Працю жінок заборонялося використовувати на роботах під землею, під водою, у вологих приміщеннях, кар'єрах і шахтах, ливарних цехах, кузнях, на цегельних, порцеляново-фаянсових заводах, млинах, тартаках, роботах з вибухонебезпечними матеріалами.

Шкідливою для здоров'я жінок вважалася праця в металургійній, гірничодобувній, хімічній промисловості, при виробництві наркотичних речовин, клею, шкіри, гумових виробів, на роботах, пов'язаних з використанням токсичних речовин, при виробництві будівельних матеріалів, целюлози, обробці каменю, виробництві, транспортуванні та зберіганні нафти і газу, добуванні і переробці

торфу, електротехнічному, електровугільному, лакофарбовому виробництві, меліораційних і лісозаготівельних роботах.

Вагітних жінок заборонялося залучати до підіймання і переміщення вантажів, до робіт, пов'язаних із небезпекою рентгенівського опромінення, і виробництві хімічних волокон [13].

Важливим положенням Переліку заборонених робіт для молоді та неповнолітніх 1925 р. та 1935 р. вважаємо визначення граничних норм підіймання і переміщення вантажів. Закон 1925 р. встановлював для юнаків і жінок граничну норму перенесення вантажу 30 кг, для дівчат — 20 кг [14]. Закон 1935 р. зменшував вагові норми перенесення вантажів для молоді та встановлював норми переміщення вантажів у візках і контейнерах. Особам до 16 років дозволялося підіймати і переносити вантажі вагою 10 кг, юнакам від 16 до 18 років — 25 кг, а дівчатам такого ж віку — 15 кг. Для жінок вагові норми перенесення вантажу залишилися незмінними. Гранична норма переміщення вантажу у візках і контейнерах для юнаків і жінок становила 400 кг, а для дівчат — 300 кг загальної маси. Зазначимо, що чинне законодавство України встановлює значно менші граничні норми підіймання і переміщення вантажів підлітками та жінками.

На підставі наведеного робимо висновок, що регулювання праці жінок і неповнолітніх на території Східної Галичини у міжвоєнний період здійснювалось на основі законів «Про працю неповнолітніх і жінок» 1924 р. та 1931 р., та розпоряджень Ради Міністрів «Про перелік заборонених робіт для жінок і молоді» 1925 р. та 1935 р. Ними встановлювалися: вік неповнолітніх, з якого допускалося прийняття на роботу, заборона залучати неповнолітніх працівників до нічних, надурочних робіт, обмеження праці жінок на надурочних роботах і на роботах у нічний час, відпустки у зв'язку з вагітністю і пологами, перерви для годування дітей, визначались роботи, на яких заборонялося використовувати працю жінок і неповнолітніх, граничні норми підіймання і переміщення важких речей жінками і неповнолітніми. Також встановлювалась відповідальність за порушення трудових прав жінок і молоді.

Опрацьовані джерела в порівнянні з сучасним трудовим законодавством України не пропонують механізмів регулювання тривалості робочого часу для неповнолітніх осіб, переведення на легшу роботу вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, норм виробітку для неповнолітніх робітників та обмеження їхнього звільнення.

Недоліком законодавства Другої Речі Посполитої, що регулювало працю жінок і молоді, вважаємо відсутність відпусток для догляду за дитиною, заборони залучення вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років, до нічних і надурочних робіт, невизначення розміру оплати праці за час професійного навчання. Перспективним напрямом досліджень трудового законодавства Другої Речі Посполитої вважаємо вивчення норм, що регулювали охорону праці.

Література

1. Zawadzka Y. Przyczynki do spraw opieki nad dzieckiem robotniczem / Y. Zawadzka. — Warszawa : wydano z okazji dwuletniej rocznicy istnienia Źłobków w Polskim monopolu Tytoniowym, 1930. — 58 s.
2. Bia³ow's M. Czas pracy w Polsce: ze stanowiska prawa ekonomji i etyki / M. Bia³ow's. — Warszawa : Miejsce piastowe: wydawnictwo tow.Сев. Micha³a Archanioха, 1931. — 95 s.
3. Зільберман М. Й. Революційна боротьба трудящих Західної України (1924–1928 pp.) / М. Й. Зільберман. — Л. : Вид-во Львів. ун-ту, 1968. — 198 с.
4. Берест Р. Я. Нариси історії профспілкового руху в Західній Україні (1817–1939 pp.) / Р. Я. Берест. — Дрогобич : Відродження, 1995. — 128 с.
5. Oświadczanie Rz'adowe o przyst'pieniu Polski do konwencji międzynarodowej o zakazie pracy nocnej kobiet, zatrudnionych w przemyśle, podpisanej w Bernie dnia 26 wrzeszenia 1906 r. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. — 1922. — N 19. — Poz. 158.
6. Ustawa w przedmiocie ratyfikacji projektu konwencji w sprawie określenia najmniejszego wieku dopuszczania dzieci do pracy przemysłowej, przyjętego przez konferencję ogólnej międzynarodowej organizacji pracy Ligi Narodów, odbyt' w Waszyngtonie w 1919 r. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. — 1924. — N 7. — Poz. 51.
7. Ustawa w przedmiocie ratyfikacji projektu konwencji w sprawie pracy nocnej m³odocianych w przemyśle, przyjętego na I międzynarodowej konferencji pracy w Waszyngtonie w 1919 roku. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. — 1924. — N 7. — Poz. 52.
8. Ustawa w przedmiocie pracy m³odocianych i kobiet // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. — 1924. — N 65. — Poz. 636.
9. ДАІФО. — Ф. 262. — Оп. 1. — Спр. 926. — Апр. 5.
10. Ustawa o czasie pracy w przemyśle i handlu // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. — 1920. — N 2. — Poz. 7.
11. Ustawa w sprawie zmian i uzupe³nieñ niektórych postanowieñ ustawy z dnia 2 lipca 1924 r. w przedmiocie pracy m³odocianych i kobiet // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. — 1931. — N 101. — Poz. 773.
12. ДАІФО. — Ф. 262. — Оп. 1. — Спр. 128. — Апр. 12.
13. Rozporz'czenie o robotach wzbronionych m³odocianym i kobietom // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. — 1935. — N 78. — Poz. 484.
14. Rozporz'czenie o spisie robót, wzbronionych m³odocianym i kobietom. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. — 1925. — N 81. — Poz. 558.

Анотація

Маланій О. Я. Правове регулювання праці жінок і неповнолітніх законодавством Другої Речі Посполитої 1918–1939 pp. — Стаття.

Стаття присвячена аналізу законодавства, що регулювало працю жінок і молоді на території Другої Речі Посполитої. Визначено перелік робіт, на яких заборонялося застосовувати працю жінок і неповнолітніх.

Ключові слова: праця жінок, зайнятість неповнолітніх, обмеження нічної праці, важкі роботи, роботи з шкідливими і небезпечними умовами праці, граничні норми підймання і переміщення важких речей.

Аннотация

Маланій О. Я. Правовое регулирование труда женщин и несовершеннолетних законодательством Второй Речи Посполитой 1918–1939 гг. — Статья.

Статья посвящена анализу законодательства, которое регулировало труд женщин и молодежи на территории Второй Речи Посполитой. Определен перечень работ, на которых запрещалось применять труд женщин и несовершеннолетних.

Ключевые слова: труд женщин, занятость несовершеннолетних, ограничение ночного труда, тяжелые работы, работы с вредными и опасными условиями труда, предельные нормы подъема и перемещения тяжестей.

Summary

Malanii O. Y. Legal regulation of women' labour and the labour of minor on the territory of the Second Rzeczpospolita 1918–1939'. — Article.

The article deals with the Legal Regulation of women' labour and the labour of minor on the

Territory of the Second Rzeczpospolita. The author precises the list of work with the proscription to make use the women' labour and the labour of minor.

Keywords: women' labour, labour of minor, limit of night work, work with hatmful labour conditions, deadline limits of load hoisting and materials handline.

УДК 351.745-057.36(477)

І. Я. Швед

УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ОХОРОНИ ПРИ МВС УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА РЕОРГАНІЗАЦІЇ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, що передбачає, зокрема, реалізацію та втілення в життя адміністративної реформи, котра зумовлює необхідність перебудови усієї системи державного управління, значної ваги набувають питання забезпечення прав і свобод громадян, захисту їх загальних інтересів. Водночас розширення та закріплення права власності в Україні, розвиток ринкових відносин у сфері економіки вимагають нових підходів і рішень щодо відповідного рівня правового забезпечення населення послугами органів внутрішніх справ і, зокрема, Державної служби охорони як їх складової частини.

Це, в свою чергу, зумовлює необхідність проведення детального аналізу правових та організаційних засад діяльності цієї охоронної структури, визначення напрямків її вдосконалення, що і стало метою нашого дослідження.

Стан дослідження. Проблематиці, що досліджується, присвячені праці окремих науковців, зокрема, О. М. Бандурка, В. В. Галунька, С. В. Краснокутського, О. П. Угровецького, В. І. Шаповала. У той же час, беручи до уваги, що дисертаційні дослідження цих правників видавались на початку поточного сторіччя, виникла необхідність розгляду шляхів вдосконалення діяльності Державної служби охорони з урахуванням реалій сьогодення.

Виклад основних положень. Головними засадами діяльності ДСО при МВС України є надання широкого спектра охоронних послуг. У теперішній час ДСО — єдина в державі структура, що надає збройну охорону і має відповідні завдання, визначені права і повноваження її працівників, у тому числі на здійснення владних функцій щодо правопорушників. Будучи однією із найбільш організованих, економічно стабільних структурних одиниць органів внутрішніх справ, ДСО стверджує себе надійним гарантом охорони майна всіх форм власності, забезпечує вагомий внесок у справу боротьби зі злочинністю [1, 13–14].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про міліцію» [2], постанови Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1993 р. № 615 [3], наказу МВС України від 25 листопада 2003 р. № 1433 «Про організацію службової діяльності міліції охорони Державної служби охорони при МВС України» [4] основними завданнями ДСО є: